

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Neveléstudományi Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: Dr. habil. Pukánszky Béla, DSc, egyetemi tanár

A Doktori Iskola programigazgatója: Dr. habil. Szűts Zoltán, PhD, egyetemi docens

SÁROSI TÜNDE

**Az iskolai közösségi szolgálat pedagógiai elemei
és szerepe a személyiségfejlődésben**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezetők: Dr. habil. Sárkány Péter, PhD, egyetemi tanár

Dr. Bodó Márton, PhD

Eger, 2022

Tartalomjegyzék

A témaválasztás indoklása.....	3
A dolgozat felépítése	6
A kutatás célja, kérdései és hipotézisei	7
Kutatási stratégiák és módszerek	9
A kutatás eredményei	11
A vizsgálat jelentősége, korlátai és további kutatási irányok.....	15
Felhasznált irodalom	17

A témaválasztás indoklása

Társadalmunkban a szolidaritás, az egymásért érzett felelősség és segítségvállalás egyik legközvetlenebb kifejeződése az önkéntesség. Ezt a tevékenységet mindig a segítő szándék vezérli és motiválja. Mikor segítséget nyújtunk a rászorulóknak, a fogyatékosokkal élőknek, az időseknek és mindazoknak, akiknek erre szükségük van, nem csak a segített életét tesszük jobbá, de ez által saját személyiségünk is folyamatosan fejlődik.

Az iskolai közösségi szolgálat bevezetésének gondolata egy olyan szociális környezetben született meg, ahol 2008-ban egy társadalmi bizalomról szóló felmérésben a megkérdezettek több mint 80 %-a válaszolta azt, hogy senki nem törődik a másikkal (Skrabski-Kopp, 2008).

2009-ben a Társadalmi Kutatási Intézet Zrt. által készített TÁRKI Európai Társadalmi Jelentés arra hívta fel a figyelmet, hogy a társadalmi bizalom és a társadalmi tőke aktív participációs elemeinek a tekintetében az átlagnál is rosszabbak a magyar mutatók: a mások iránti segítségre való hajlandóság és a társadalmi kapcsolattartás szintje rendkívül alacsony és nagyon csekély a civil aktivitás szintje is. (Giczi - Sik, 2009)

Egy 2011-ben végzett, az egyes európai országokban a „cselekvők”, a „lázadók” és a „szenvedők” megoszlását vizsgáló kutatás pedig arra mutatott rá, hogy a magyar társadalmunk több mint 70 %-a „szenvedő” polgárként tekint életére (Csepeli - Prazsák, 2011).

Ezek az eredmények sürgős beavatkozás szükségességét jelezték. A társadalomban nem hagyhatjuk magukra a bajbajutottakat, segítséget kell nyújtanunk a rászorulóknak. A fiatalokban tudatosítanunk kell, hogy egy közösség tagjai vagyunk, ezáltal felelősséggel tartozunk egymásért, a közösségért.

A 2011-ben a nemzetközi önkéntesség éve alkalmából megszervezett TÁRS-program is felhívta a figyelmet a másokért végzett önzetlenség fontosságára. Az önkéntesség vizsgálatok kapcsán merült fel a közösségi szolgálat bevezetése pontot érő módon. Dr. Czike Klára- Tóth András *A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája 2007-2017* vezette éves jelentés ezt tartalmazta már évekkorábban: „Az oktatási rendszer általánosságban nem tartalmaz önkéntességre ösztönző elemeket (kreditpontot, felvételi pontot, gyakorlati időként való beszámítást), ennél fogva a fiatalok önkéntessége még gyerekcipőben jár” (Czike-Tóth, 2006, p.19).

A tantermi keretek között, az iskolapadban átadható tudás, az osztályteremben folytatott foglalkozások csekély mértékben hatnak a diákok attitűdjére a megfelelő társadalmi szemléletformálás kohéziót erősítő eszközeként (Kasik et al., 2011; Knausz, 2011; Bodó, 2014;

Zsolnai et al., 2015; Uzsálné, 2015). Ennek megoldására nemzeti vagy nemzetközi szinten a tanórán kívüli tevékenységek fejlesztése került előtérbe. Nemzetközi tapasztalatok (Celio et al., 2011) azt mutatják, hogy a jól működő önkéntességre és szociális érzékenyítésre építő programok hatékony eszközök lehetnek a fentebb felsorolt társadalmi problémák megváltoztatásában.

Mindezek fontosságának felismerése nyomán Magyarországon 2012 szeptemberében felmenő rendszerben bevezették a középiskolákban az iskolai közösségi szolgálatot (IKSZ), mely minden, érettségit adó képzésben részt vevő diák számára kötelező és jelenleg is az érettségi vizsga megkezdésének előfeltétele (2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről 6.§ (4); 2019.évi LXXX. törvény a szakképzésről 123.§21.).

1. ábra: Az iskolai közösségi szolgálat bevezetésének folyamatábrája

A Nemzeti köznevelési törvény 4. § 15. alapján az iskolai közösségi szolgálat definíciója a következő: „Szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása.”

Az 50 óra szervezett keretek között folytatott tevékenységet a törvényben meghatározott területeken teljesíthetik a tanulók. A gimnáziumokban az iskolai közösségi szolgálat keretei között a következő nyolc területen folytatható tevékenység: egészségügyi, szociális és jótékonyági, oktatási, kulturális és közösségi, környezet- és természetvédelmi, katasztrófavédelmi, közös sport- és szabadidős tevékenység óvodáskorú és sajátos nevelési igényű gyermekekkel és idős emberekkel, az egyes rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerveknél bűn- és baleset-megelőzési területen folytatható tevékenység. A szakképzésben az óvodáskorú és sajátos nevelési igényű gyermekekkel és idős emberekkel folytatott közös sport-

és szabadidős tevékenység a 2020-ban módosított rendelet értelmében nem választható (12/2020. (II. 7.) Kormányrendelet a szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról 107.§(3)). 2016 januárjától a rendes érettségi vizsga megkezdésének a feltétele a szolgálat teljesítésének igazolása.

Az iskolai közösségi szolgálat bevezetésének fontos céljaként a közösségépítés, az aktív állampolgárságra nevelés és a pályaorientáció mellett a diákok szociális érzékenyítését és az önkéntes motivációk kialakítását, erősítését, azaz az önkéntességre nevelést jelölték meg (Bodó, 2015). A program eredményeként azt szeretnék elérni, hogy olyan szociálisan érzékeny, aktív állampolgárok kerüljenek ki az iskolákból, akik felismerik, hogy hol tudnak tenni a társadalom jobbításáért és tesznek is ezért, mert tisztában vannak azzal, hogy egy egészséges társadalom így működik (Bodó et al., 2018).

A közösségi szolgálat jellegű programokra vonatkozó kutatások mind nemzetközi, mind hazai tekintetben nagyon vegyes képet mutatnak. Bizonyos vizsgálatokból az látható, hogy a diákok bizonyos tulajdonságai, készségei és képességei javultak a közösségi szolgálat ideje alatt (Celio et al., 2011; Chan et al., 2017; Amstutz, 2009; Astin – Sax, 1998; Bodó et al., 2017; Markos, 2019; Sárosi, 2019a; Sárosi, 2019b; Galambos, 2011), míg a kutatások másik része arra mutat rá, hogy a szolgálat elvégzése nincs hatással a későbbi önkéntes tevékenységek végzésére (Handy et al., 2010; Spark, 2013; Padányi et al., 2009; Brown et al., 2007; Newhart, 2006).

Jelen kutatás célja egy helyzetkép feltárása az iskolai közösségi szolgálat keretén belül megvalósuló programok jellemzőiről. A dolgozat megkísérli beazonosítani a pedagógiai célok eléréséhez leginkább szükséges programjellemzőket és a kapott adatokat összeveti a nemzetközi vizsgálatok eredményeivel. Megvizsgálja azt is, milyen tapasztalatok születtek az iskolai közösségi szolgálat gyakorlati megvalósítása során a diákok mellett az iskola további résztvevői, a pedagógusok, koordinátorok, intézményvezetők és a fogadó intézmények mentorainak szemszögéből.

A dolgozat felépítése

A disszertáció első elméleti részében áttekintettük az iskolai közösségi szolgálat történeti háttérét, kialakulásának folyamatát mai helyzetét. Ismertettük a témában készített legfontosabb nemzetközi és hazai kutatási eredményeket. Ezután a felmerülő fogalmak tisztázására került sor, megvizsgáltuk az önkéntesség és a közösségi szolgálat közötti különbségeket és bemutattuk a community service és a service-learning szervezési modellek legfőbb jellemzőit. Részleteiben megvizsgáltuk, hogy milyen nemzetközi programok szolgálhattak mintául a közösségi szolgálat bevezetéséhez, bemutatásra kerültek az amerikai, európai és közel-keleti szolgálati programok jellemzői.

A disszertáció következő fejezetében áttekintettük a hazai iskolai közösségi szolgálat előzményeit Magyarországon és elemeztük milyen korábbi programok segíthették a szolgálat implementációját. Az elméleti rész utolsó fejezetét az iskolai közösségi szolgálat társadalmi környezetének ismertetésével kezdtük, majd a jogi háttér vizsgálata után bemutatásra kerültek az iskolai közösségi szolgálat céljai, alapelvei és tevékenységi területei. Külön kitértünk a szolgálatban részt vevő szereplők tárgyalására, beszélünk a tanulókról, az intézményvezetők, az iskolai koordinátorok és a fogadóintézményi mentorok szerepéről, kötelezettségeiről és feladatairól.

A második, vizsgálati részben arra vállalkoztunk, hogy feltárjuk a szolgálat lehetséges hatásait és intenzitását a diákok személyiségfejlődésére. Célul fogalmazzuk meg, hogy képet kapjunk a pedagógiai célok eléréséhez leginkább szükséges programjellemzőkről a kutatásba bevont diákok, koordinátorok és intézményvezetők és fogadóintézmények véleménye alapján.

A kevert módszertanon alapuló kutatás a Creswell-féle konvergens párhuzamos tervezés modelljét követte, kvantitatív és kvalitatív vizsgálatot végeztünk. Feltáró módszerként online önkéntes alapon kitöltött kérdőíveket használtunk, majd félig strukturált és fókuszcsoporthozos interjúkat készítettünk.

A diákok körében végzett kérdőíves adatfelvétel alapján (N=9960) a kutatás azt vizsgálta mely tevékenységi területeken végzett szolgálat milyen személyiségbeli változásokat idézhet elő. Az iskolai koordinátorok által kitöltött online kérdőívek alapján (N=473) megkísértük beazonosítani a pedagógiailag hatékony szolgálati programjellemzőket. Az értekezés a tanulókkal készített fókuszcsoporthozos és az intézményvezetőkkel, koordinátorokkal és fogadóintézményi mentorokkal készült személyes interjúk tükrében bemutatta az iskolai közösségi szolgálat aktuális helyzetét a résztvevők szemszögéből. Ehhez 21 iskola

koordinátorával és intézményvezetőjével, 5 fogadóintézmény vezetőjével készítettünk interjút és a 20 fókuszcsoporthoz tartozó interjú keretén belül kérdeztük ki a diákokat a témáról.

A vizsgálati eredmények bemutatása és értelmezése után a disszertáció összefoglalással zárul, melyben rendszerszintű, jogszabályi változást igénylő és nem igénylő javaslatokat tettünk az iskolai közösségi szolgálat szakszerű megvalósításának előmozdítása érdekében.

A kutatás célja, kérdései és hipotézisei

A közösségi szolgálat jellegű programokra vonatkozó kutatások mind nemzetközi, mind hazai tekintetben nagyon vegyes képet mutatnak. Míg egyes elemzések a kötelező iskolai szolgálat eredményességét, addig mások eredménytelenségét mutatják.

Magyarországon a program bevezetésével nagyon sok gyakorlati és számos szakmai kérdésre választ kell találnunk. Tisztázni kell a közösségi szolgálat elvárható tanulási eredményeit és módszertanát, és meg kell vizsgálni azokat a feltételeket, melyek a diákok az iskolai közösségi szolgálat során végbemenő szemlélet- és személyiségváltozásokat biztosítják.

A dolgozat az eltérő és kisszámú kutatási eredmény okán arra vállalkozik, hogy bemutassa az iskolai közösségi szolgálat aktuális helyzetét. Megkísérli feltárni a szolgálat lehetséges hatásait és intenzitását a diákok személyiségfejlődésére. Célja, hogy képet kapjon a pedagógiai célok eléréséhez leginkább szükséges programjellemzőkről a kutatásba bevont diákok, koordinátorok és intézményvezetők és fogadóintézmények véleménye alapján.

A kutatás közvetett célja, hogy segítse a köznevelésben és szakképzésben az iskolai közösségi szolgálat megszervezésében és lebonyolításában részt vevő pedagógusokat, koordinátorokat és fogadóintézményi mentorokat a programok szakszerű megszervezésében, kidolgozásában és megvalósításában.

Jelen vizsgálatban a következő kérdésekre kerestük a választ:

I. A diákok készségeire, képességeire vonatkozó kérdések:

1. Hatást gyakorol-e az iskolai közösségi szolgálat a diákok készségeire, tulajdonságaira? Van-e különbség a tevékenységi területeken ennek tekintetében? Ha igen, milyen különbségek mutathatók ki?
2. A kutatás során a személyiségbeli változások alapján létrehozott alminták mutatnak-e eltéréseket a háttérváltozók tekintetében (nemek, évfolyam, szülők iskolai végzettsége, iskolatípus és területi elhelyezkedés)?

II. A diákok további önkéntességére vonatkozó kérdések:

3. Az előzetes szervezett szabadidős tevékenységek végzése kihat-e a tanulók későbbi önkéntességi hajlamára?
4. A későbbi önkéntes motivációk kialakulása terén van-e különbség a nemek alapján? Befolyásolja-e a közösségi szolgálat a diákok későbbi önkéntes motivációjának kialakulását?
5. A közösségi szolgálat teljesítése során milyen feladatokat kell a tanulókra bízni ahhoz, hogy a későbbiekben nagyobb eséllyel önkénteskedjenek?

III. A program megszervezésére és céljaira vonatkozó kérdések:

6. Milyen jellemzőkkel bír az iskolai közösségi szolgálat koordinátor személye? Befolyással van-e a koordinátor személye a tanulók szolgálatról alkotott véleményére?
7. A program szakszerű szervezésének, a felkészítésének és a lezárásának megléte más eredményeket mutat-e a diákok fejlesztésében?

A fentebb feltett kérdések tükrében a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

- 1. hipotézis: A szolgálat különböző tevékenységi területei más és más tulajdonságokat és képességeket fejlesztenek és különböző intenzitással hatnak a diákok személyiségfejlődésére.*
- 2. hipotézis: A kutatás során a személyiségbeli változások alapján létrehozott alminták eltéréseit mutatnak a nemek, a szülők iskolai végzettsége és az iskola fenntartójának típusa tekintetében.*
- 3. hipotézis: A diákok körében az előzetes önkéntes és szervezett szabadidős tevékenységek végzése befolyásolja a későbbi önkéntességet.*
- 4. hipotézis: Az iskolai közösségi szolgálat nem befolyásolja a későbbi önkéntes tevékenységekben való részvételt.*
- 5. hipotézis: Az iskolai közösségi szolgálat akkor van pozitív hatással a későbbi önkéntes motivációkra, ha a szolgálat során a diákok számukra érdekes és hasznos tevékenységeket folytatnak.*
- 6. hipotézis: A saját belső indíttatásából a feladatra vállalkozó koordinátor pozitív hatással van a diákok szolgálathoz való viszonyulására.*
- 7. hipotézis: Az iskolai közösségi szolgálat akkor idéz elő pozitív személyiségváltozásokat a tanulóknál, ha a programra való felkészítés és feldolgozás valós pedagógiai módszerként működik.*

Kutatási stratégiák és módszerek

A feltételezéseink vizsgálatához induktív kutatási stratégiákat alkalmaztunk, hiszen a konkrét pedagógiai valóságból, a tapasztalatokból kiindulva az összegyűjtött adatok elemzésével jutunk el az általános következtetésig (Falus, 2000). Ezen belül a leíró és az összefüggésfeltáró kutatási stratégiákat használtunk. Ebben az esetben leíró stratégiáról azért beszélhetünk, mert kutatásunkban az iskolai közösségi szolgálat meglévő helyzetét, a programok sajátosságait, az abban résztvevő diákok, pedagógusok, mentorok és intézményvezetők véleményét, hozzáállását, tulajdonságait kívánjuk elemezni, leírni.

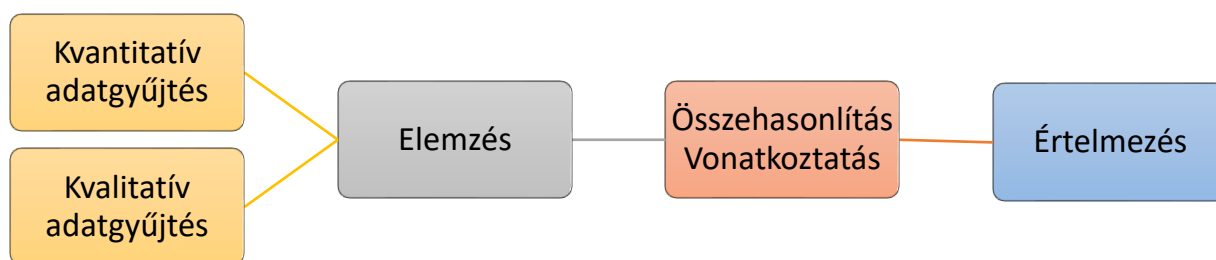
Kutatásunk másik része összefüggésfeltáró, hiszen arra keresi a választ, hogy az iskolai közösségi szolgálat hatást gyakorol-e a diákok készségeire, tulajdonságaira, későbbi önkéntességi hajlamára és ha igen, milyen feltételek szükségesek ennek megvalósulása érdekében. Vizsgálja, hogy a különböző háttérváltozók, a választott tevékenységi terület, a koordinátor személye vagy a program szervezési módja befolyásolja-e ezeket a változásokat.

A kutatási kérdések megválaszolásához kvantitatív és kvalitatív vizsgálatokat végeztünk. Azért döntöttünk a két paradigma együttes alkalmazása mellett, mert a kutatott pedagógiai témáról, a társadalmi valóságról, a diákok tevékenységéről és hozzáállásáról, a szolgálat hatására esetlegesen bekövetkezett változásokról gyűjtött adatok és információk nem elemezhetők csupán mennyiségi mutatók figyelembevételével (Sántha 2009). A kvantitatív és kvalitatív módszerek kombinálása több szempont figyelembevételével alaposabbá teheti a vizsgált jelenség feltárását, az együttes módszerek használata egymás megerősítésére és támogatására szolgálhatnak (Falus – Ollé 2008).

A kvantitatív és kvalitatív vizsgálatokat is magában foglaló, kevert módszertanon alapuló kutatás a Creswell-féle konvergens párhuzamos tervezés modelljét követte (Sántha, 2013). A kutatás során a kvantitatív és a kvalitatív adatgyűjtést párhuzamosan végeztük, feltáró módszerként online önkéntes alapon kitöltött kérdőíveket használtunk és félig strukturált és fókuszcsoportos interjúkat készítettünk. A konvergens párhuzamos tervezés modell esetében a mennyiségi és minőségi adatok időben párhuzamos gyűjtése után külön-külön elemezzük azokat. A két adatbázis megfelelő mennyiségű információt hordoz, mely lehetővé teszi a felvázolt probléma megértését és a jelenség mélyebb elemzését és emellett lehetőségünk nyílik a kapott adatok összehasonlításra is. Az eredmények értelmezése zárja a folyamatot.

A modell alapsémája ezek alapján a következő:

2. ábra: A Creswell-féle konvergens párhuzamos tervezés modelljének alapsémája

Forrás: saját szerkesztés Creswell, (2012); Sántha (2013) alapján

Azért döntöttünk a kevert módszertanú, kvantitatív és a kvalitatív adatokat is elemző modell mellett, mert ez biztosítja a téma alaposabb vizsgálatát, a feltárt jelenségek jobb értelmezhetőségét (Sántha, 2013). A kérdőíves adatfelvétel örökös nehézsége a mérési reaktivitás és a kutatásban kontrollcsoport sem állt rendelkezésünkre, hiszen a szolgálat minden középiskolás diák számára kötelező. Így a számszerű adatok mellett szükségünk volt olyan más forrásból származó információkra is, melyek lehetőséget adnak arra, hogy más, illetve több nézőpontból is megvizsgálhassuk a témát.

A több forrásból nyert eredmények esetén lehetőségünk van megvizsgálni, hogy az adatok milyen mértékben konvergálnak, mutatnak egy irányba (Sántha, 2009). A kevert módszertan használatával a kutatás célja a komplementaritás érvényesülése is volt, hogy a számszerű adatokból nyert információkat a valós pedagógiai jelenség résztvevőinek konkrét tapasztalataival egészítsük ki.

Az érvényesség biztosítása érdekében a vizsgálat során a módszerek triangulációját alkalmaztuk. A trianguláció lehetővé teszi, hogy a többféle módszer alkalmazása során ugyanazon kérdés megválaszolására ismétlésként különböző alkalmazott adatgyűjtési eljárásokat alkalmazunk – kérdőív, félig strukturált interjú és fókuszcsoportos interjú – és megvizsgáljuk, hogy ezek azonos irányba mutatnak-e (Sántha, 2010). A kutatás folyamán módszertani és személyi triangulációt alkalmaztunk.

A vizsgálat során feltáró módszerként az írásbeli és szóbeli kikérdezést választottuk és ezen belül is több feltáró-megismerő kutatási eszközt használtunk:

- online önkéntes alapon kitöltött kérdőíveket használtunk,
- félig strukturált interjúkat végeztünk és
- fókuszcsoportos interjúkat készítettünk.

A kvantitatív vizsgálat adatainak elemzéséhez SPSS szoftvert használtunk, melynek segítségével főkomponens-analízist, klaszterelemzést, variancia-analízist és kereszttáblaelemzést végeztünk.

A kérdőíves módszerrel azonban csak az adatok bizonyos részét érthettük el. A soktényezős, bonyolultabb kérdéseknél a részleteket, egyéni különbségeket csak más módszerek és eszközök felhasználásával tudtuk előtérbe helyezni. Erre a félig strukturált és fókuszcsoporthoz tartozó interjút találtuk a leginkább megfelelőnek, mely az előre meghatározott témák mentén szabad teret enged az interjúalanyok által fontosnak tartott részletek megosztásának is.

Az interjúk elkészítésére 2018. április és 2019. május közötti időszakban került sor. 21 iskola koordinátorával és intézményvezetőjével beszélgettünk a témáról, 20 fókuszcsoporthoz tartozó interjút készítettünk különböző iskolák diákjaival és 5 fogadóintézmény vezetőjét kerestük meg azzal a kéréssel, hogy mondja el tapasztalatait a közösségi szolgálatról. Összesen 10 megyéből, 14 városból (településről) szereztünk így adatokat, mely alapján 54 leírat készült.

Az interjúk mindegyike szóban hangzott el. A pontos elemzés érdekében az interjúkról mobiltelefonos applikáció (Samsung Voice Recorder v.20.1.86.12) segítségével hangfelvétel készült. Az interjúk rögzítésébe a résztvevők a Hozzájárulási nyilatkozat aláírásával beleegyeztek. Minden hanganyagról leíratot készítettünk, melyet a kutatás kvalitatív elemzési fázisában MaxQda programmal vizsgáltunk és elemeztünk.

A vizsgálat során a kvalitatív adatok elemzéséhez tervezett szoftveres program segítségével a kódokból kódmátrixot és kódtérképet hoztunk létre, dokumentumportré-összehasonlítást végeztünk, szógyakoriságot vizsgáltunk és a leggyakoribb szavakból szófelhőt és interaktív szófát készítettünk.

A kutatás eredményei

A közösségi szolgálatra vonatkozó kutatások nemzetközi és hazai szinten is különböző eredményekkel szolgálnak. A személyiségfejlődést célzó szolgálatok esetében, megvizsgálva a kutatásban bemutatott modellek programkomponenseit különböző pedagógiai elemeket azonosíthattunk. A szakirodalomban előforduló pedagógiai elemek a következők:

- a program összekapcsolása a tanulmányokkal,
- a program célzott fókuszának és kedvezményezettjeinek előre meghatározása,
- a szolgálati programok szakszerű megszervezése, minőségének biztosítása,
- a diákok megfelelő felkészítése, kísérése a program során,
- a végzett tevékenység lezárásának biztosítása,
- a programhoz szükséges peremfeltételek biztosítása és

- a szolgálati tanulás nemzetközi sztenderdekben foglalt irányelveinek és módszertanának figyelembevétele.

Az eddigi különböző modelleken végzett kutatási eredmények alapján látható, hogy a szolgálat a diákok személyiségére kifejtett pozitív hatását növelhetjük akkor, ha azt összekapcsoljuk az iskolai tanulmányokkal és előre meghatározzuk a program legfőbb céljait és kedvezményezettjeit (Furco, 1996). A megfelelő felkészítés hiányában azonban a diákok nincsenek tisztában azzal, hogy a szolgálat mit és hogyan szeretne elérni és gyakran a teljesítendő órákra, mint kötelezően elvégzendő feladatra tekintenek (Bodó, 2015).

A programhoz szükséges peremfeltételek biztosítása nélkül a szolgálat személyiségfejlődésre irányuló hatása nem biztosítható. A rendszerben szükség van a standardizáció bevezetésére, a koordinátorok számára órakedvezményt kell biztosítani és a diákok szolgálatra való felkészítése és a tapasztalatok, élmények feldolgozásának megszervezése is elengedhetetlen (Bodó, 2015).

A program szakszerű megszervezésének fontossága abból is látszik, hogy a későbbi önkéntesség és személyiségfejlődés tekintetében a szolgálat során szerzett tapasztalatok minősége meghatározó szerephez jut (Jones et al. 2008). Az iskolai közösségi szolgálat vizsgálata során felmerülő pedagógiai elemeket, a program szervezési módját, minőségének biztosítását és a felkészítés és a reflexió megszervezésére vonatkozó kérdéseket a dolgozat kutatási részében részletesen elemeztük.

Mindehhez a szolgálati tanulás (service learning) nemzetközi sztenderdekben foglalt irányelvei és módszertana jó alapként szolgálhat (Karlóvits-Juhász, 2015). Ezekből a külföldi tapasztalatokból kiindulva az iskolai közösségi szolgálat keretében szakszerű, előre megfogalmazott, célzott fókuszú programok megszervezésére nyílhat lehetőség, mely biztosítani tudná a tanulók pozitív személyiségfejlődését és a későbbi önkéntességhez való viszonyát.

A disszertáció az iskolai közösségi szolgálat bevezetésének hatásait elemezte a diákok személyiségfejlődésére és későbbi önkéntességükre. A kutatásban azt vizsgáltuk, hogy az iskolai közösségi szolgálat a diákok megítélése alapján valóban hatást gyakorol-e a diákok készségeire, tulajdonságaira, későbbi önkéntességi hajlamára és ha igen, milyen feltételek szükségesek ennek megvalósulása érdekében. Azt kutattuk, hogy a választott tevékenységi terület, a koordinátor személye vagy a program szervezési módja befolyásolja-e ezeket a változásokat.

Kutatásunk célul tűzte ki egy aktuális helyzetkép feltárását az iskolai közösségi szolgálat keretén belül megvalósuló programok jellemzőiről. Megvizsgáltuk, hogy milyen

tapasztalatok születtek az iskolai közösségi szolgálat gyakorlati megvalósítása során a diákok, a pedagógusok, koordinátorok, intézményvezetők és a fogadó intézmények mentorai szemszögéből. Az értekezésben arra vállalkoztunk, hogy beazonosítsuk a pedagógiai célok eléréséhez leginkább szükséges programkomponenseket.

A témán belül többek között a diákok személyiségfejlődésére, további önkéntes motivációjukra és a közösségi szolgálat megszervezésére és céljaira vonatkozó kérdésekre kerestük a választ.

1. táblázat: A hipotézisek vizsgálatának eredményei

	Hipotézisek	A vizsgálat eredménye
1.	<i>A szolgálat különböző tevékenységi területei más és más tulajdonságokat és képességeket fejlesztenek és különböző intenzitással hatnak a diákok személyiségfejlődésére.</i>	 alátámasztva
2.	<i>A kutatás során a személyiségbeli változások alapján létrehozott alminták eltéréseket mutatnak a nemek, a szülők iskolai végzettsége és az iskola fenntartójának típusa tekintetében.</i>	 elvetve
3.	<i>A diákok körében az előzetes önkéntes és szervezett szabadidős tevékenységek végzése befolyásolja a későbbi önkéntességet.</i>	 alátámasztva
4.	<i>Az iskolai közösségi szolgálat nem befolyásolja a későbbi önkéntes tevékenységekben való részvételt.</i>	 elvetve
5.	<i>Az iskolai közösségi szolgálat akkor van pozitív hatással a későbbi önkéntes motivációkra, ha a szolgálat során a diákok számukra érdekes és hasznos tevékenységeket folytatnak.</i>	 alátámasztva
6.	<i>A saját belső indíttatásából a feladatra vállalkozó koordinátor pozitív hatással van a diákok szolgálathoz való viszonyulására.</i>	 elvetve
7.	<i>Az iskolai közösségi szolgálat akkor idéz elő pozitív személyiségváltozásokat a tanulónál, ha a programra való felkészítés és feldolgozás valós pedagógiai módszerként működik.</i>	 alátámasztva

A kutatásunk a vizsgált kérdésekkel kapcsolatban a következő eredményekre jutott:

I. A diákok készségeire, képességeire vonatkozóan:

1. Az iskolai közösségi szolgálat különböző tevékenységi területei más és más tulajdonságokat és képességeket fejlesztenek és különböző intenzitással hatnak a diákok személyiségfejlődésére. Ennek tudatában személyreszabottabb, a céloknak megfelelő programokat tudunk szervezni a diákoknak, melyek elsődlegesen azokat a személyiségbeli változásokat állítják fókuszba, melyekre a tanulóknak a leginkább szüksége van.

2. A kutatás során a személyiségbeli változások alapján létrehozott alminták csak kisebb eltéréseket mutatnak a nemek és az édesanya iskolai végzettsége tekintetében és az édesapa végzettségét vizsgálva a klaszterek között nincs különbség. A személyiségbeli változások alapján létrehozott csoportok az iskola fenntartójának típusával nem mutatnak összefüggést. Ebből arra következtethetünk, hogy a vizsgált háttérváltozók nem játszanak központi szerepet a közösségi szolgálat során esetlegesen létrejövő személyiségbeli változásokban. Az ezekre ható tényezőket így a programjellemezőkben és a szolgálat különböző megszervezési módjaiban kell tovább kutatnunk.

II. A diákok további önkéntességére vonatkozóan:

3. A diákok körében az előzetes önkéntes és szervezett szabadidős tevékenységek végzése és az egyesületi, ifjúsági körülmények vagy szakköri tagság összefüggésben áll a későbbi önkéntességgel. Az ilyen programokban részt vevő fiatalok később nagyobb számban vállalkoznak majd önkéntes tevékenységek végzésére.

4. Az iskolai közösségi szolgálat befolyásolja a későbbi önkéntes tevékenységekben való részvételt. A szolgálatot már teljesítők nagyobb arányban vállalnának önkéntes munkát az érettségi után, mint a még szolgálat előtt állók.

5. Az iskolai közösségi szolgálat akkor van pozitív hatással a későbbi önkéntes motivációkra, ha a szolgálat során a diákok számukra érdekes és hasznos tevékenységeket folytatnak.

III. A program megszervezésére és céljaira vonatkozóan:

6. A koordinátor kinevezésének módja (saját belső indíttatásából a feladatra vállalkozó vagy az intézményvezető által felkért koordinátorok) nincs hatással a diákok szolgálathoz való viszonyulására. A mintában részt vevő koordinátorok több mint fele elsősorban szervezési feladatként tekint a közösségi szolgálat megszervezésére és csupán 8%-uk tekinti a megbízatást elsősorban pedagógiai célú feladatnak.

7. Az iskolai közösségi szolgálat akkor idéz elő pozitív személyiségváltozásokat a tanulóknál, ha a programra való felkészítés és feldolgozás valós pedagógiai módszerként működik. A felkészítésben és reflektív lezárásban résztvevő tanulók nagyobb arányban vállalkoznak később önkéntes munkára, mint akiknek ilyen nem volt szervezve. A közösségi szolgálatot támogató légkörben a reflexió és a felkészítés a hatékony pedagógiai eszközként jelent meg a szervezési folyamatban, ez a jelenség nem figyelhető meg az elutasító intézmények esetében. A diákok körében az iskolai közösségi szolgálat megítélésében elsődleges szerepe van az intézményi példamutatásnak.

A vizsgálat célja az volt, hogy rámutasson az iskolai közösségi szolgálat jelenlegi erősségeire és gyengeségeire és feltárja a szolgálat teljesítése alatt szerzett eddigi tapasztalatokat. Az eredmények alapján információkat kaptunk a közösségi szolgálatot teljesítő tanulók és a szolgálat további résztvevőinek programmal kapcsolatos hozzáállásáról, elvárásairól és motivációjáról és a szolgálati program fejlesztési lehetőségeiről.

A vizsgálat jelentősége, korlátai és további kutatási irányok

A vizsgálat és az elemzés elvégzését azért is tartottuk fontosnak, mert ezen a területen eddig nagyon kevés kutatást végeztek. A disszertáció elemezte, hogy az iskolai közösségi szolgálat milyen következményeket, változásokat hozhat a tanulók életében, és milyen feltételek mellett érhető el a célul megfogalmazott személyiségfejlesztő hatás. Javaslatot tett arra, hogy milyen elemek biztosíthatják a program pedagógiai hatékonyságát és milyen elemek segíthetnek a pedagógiai eredményesség növelése érdekében.

Az eredmények rámutattak a szolgálatban rejlő lehetőségekre és gyengeségeire és felhívta a figyelmet a szükséges programkomponensek szerepére. Ezek alapján az oktatási intézmények a pedagógiai célok mentén tudják megszervezni a közösségi szolgálatot, megfelelő hangsúlyt fektetve a felkészítésre és a lezárásra, a fogadóintézmények pedig a megfelelő tevékenységeket kínálhatják a szolgálatot végző diákok részére annak érdekében, hogy a kívánt személyiségbeli fejlődés végbemehessen.

A rendelkezésre álló idő rövidege miatt a nyomonkövetés, így a hatások maradandóságának vizsgálata nem volt megszervezhető. Ennek elvégzése egy későbbi hosszútávú kutatás keretén belül valósulhatna meg.

A kutatásban résztvevő minta nem reprezentatív. Egy jövőbeni kutatásban célszerű lenne reprezentatív mintával dolgozni vagy esetleg jelen kutatási adatokat nemre, településre, iskolatípusra reprezentatívvá tenni.

Érdeemes lenne a témában más összefüggések vizsgálatát is elvégezni, például olyan változók, mint a tanulmányi átlag vagy a tanuló osztályban betöltött szociometriai helyzetének bevonásával.

A kapott eredmények tükrében hasznos, új pedagógiai segédletek születhetnek az iskolai közösségi szolgálat megszervezéséhez, melyek jól hasznosíthatóak lehetnek az iskolák, koordinátorok, intézményvezetők, diákok és a fogadóintézmények részére a program hatékonyabb működtetéséhez és felhasználható más olyan alapfokú vagy felsőfokú oktatási intézmény számára is, ahol a fiatalok önkéntességre nevelése, pozitív jellemfejlődése célként fogalmazódik meg.

A kutatás során láthattuk, hogy a koordinátor gyakran az osztályfőnököket is bevonja a iskolai közösségi szolgálat megszervezésének folyamatába és a felkészítés feladatát nagy részben rábízta. Mindezek tükrében a kutatás egy további lépcsője lehetne az osztályfőnökök kikérdezése a témában, mely a megvalósuló pedagógiai felkészítés és főként lezárás módszertanát vizsgálná. Ez alapján a vizsgálati eredmények alapján később olyan módszertani útmutatót lehetne készíteni a konkrét adatok felhasználásával, amely szakszerűen és hatékony módon segíti és lépésről-lépésre mutatja be a közösségi szolgálat megszervezésének folyamatát.

A kapott eredmények tükrében olyan jogszabályi változást igénylő és nem igénylő javaslatokat fogalmaztunk meg, mely az iskolai közösségi szolgálat programjainak hatékony megszervezését segítené elő. A felsorolt javaslatok az iskolai közösségi szolgálat programjainak pedagógiailag hatékony megszervezését szolgálják, céljuk, hogy a diákok olyan tapasztalatokkal, készségekkel, képességekkel és élményekkel gazdagodjanak a megszervezett program során, melyek pozitívan formálják személyiségüket és hozzájárulnak ahhoz, hogy nyitottabb, elfogadóbb, szociálisan érzékeny, másokat megsegítő emberekké váljanak.

„... amikor kilépett az idősek otthonából, az volt az első, hogy felhívta a saját nagymamáját. Megérintette őt, amit látott.”

(Részlet egy koordinátor beszámolójából a diákokkal tett szociális intézményben való látogatásról az iskolai közösségi szolgálat keretében)

Felhasznált irodalom

Dokumentumok

- All –European Study on Education for Democratic Citizenship Policies (2000) César Bîrzéa, Institute of Educational Sciences Bucharest, Romania, Cracow, 15-17. october 2000, <http://www.nefmi.gov.hu/letolt/nemzet/eu/All-European%20Study%20on%20Policies%20for%20EDC.pdf>, Utolsó letöltés: 2021.11.02.
- Amstutz, Leah R. (2009): Determining the Benefits of Implementing a Service Learning Project in an Agriscience II Classroom
https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=def1281535068&disposition=inline Utolsó letöltés: 2021.04.21.
- Brown, Steven - Pancer, S. - Henderson, Ailsa - Ellis-Hale, Kimberly (2007): The Impact of High School Mandatory Community Service Programs on Subsequent Volunteering and Civic Engagement.
https://www.researchgate.net/publication/253520018_The_Impact_of_High_School_Mandatory_Community_Service_Programs_on_Subsequent_Volunteering_and_Civic_Engagement Utolsó letöltés: 2021.06.21.
- Chan, Stephen CF – Ngai, Grace – Kwan, Kam-por (2017): Mandatory service learning at university: Do less-inclined students learn from it?
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1469787417742019> Utolsó letöltés: 2021.04.21.
- Dr. Czike, Klára - Tóth, András (2006): A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája 2007-2017.
http://unp.hu/hir_docs/159_a_magyarorszagi_onkentesseg_fejlesztési_strategiaja_20072017.pdf Utolsó letöltés: 2021.11.22.
- Eurydice (2012): L'éducation à la citoyenneté en Europe. Agence exécutive «Éducation, audiovisuel et culture», Bruxelles.
<https://www.education.gouv.fr/media/13562/download> Utolsó letöltés: 2021.11.25.
- Galambos, Henriette Rita (2011): Öntsünk tiszta vizet a pohárba! Taní-tani Online, 2011.09.08.
http://tani-tani.info/ontsunk_tiszta Utolsó letöltés: 2021.07.15.
- Giczi, Johanna – Sik, Endre (2009): Bizalom, társadalmi tőke, intézményi kötődés. In Tárki Európai Társadalmi Jelentés.

- http://old.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult_kotet_teljes.pdf Utolsó letöltés: 2020.08.23.
- Handy, F. - Hustinx, L. - Kang, C. - Cnaan, R. A. - Brudney, J. L. - Haski-Leventhal, D. - Holmes, K. - Meijs, L.C.P.M. - Pessi, A. B. - Ranade, B. - Yamauchi, N. - Zrinscak, S. (2010): A cross-cultural examination of student volunteering: Is it all about résumé building? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39 (3), 498-523.
https://www.academia.edu/1115580/A_Cross_cultural_examination_of_student_volunteering_is_it_all_about_r%C3%A9sum%C3%A9_building_Macquarie_University_ResearchOnline Utolsó letöltés: 2012.03.21.
 - Karlowits-Juhász, Orchidea (2015): A jezsuiták szeretetszolgálat a kötelező iskolai közösségi szolgálat kontextusában. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest.
https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/30093/KarlowitsJuhaszOrchidea_disszertacio.pdf?sequence=1&isAllowed=y Utolsó letöltés: 2021. 08. 24.
 - Markos, Valéria (2019): Úton az aktív állampolgári lét felé A középiskolás diákok iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos attitűdjeinek vizsgálata, doktori disszertáció, Debreceni Tudományegyetem, Debrecen.
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/274289/Markos_Valeria_Ertekezes_titkosított.pdf?sequence=1&isAllowed=y Utolsó letöltés: 2021.08.24.
 - Megyesi, Judit (2016): Nem mi találtuk fel! Az iskolai közösségi szolgálat (IKSZ) nemzetközi aspektusai, *Kulturális Szemle*, Nemzeti Művelődési Intézet Interdiszciplináris online folyóirat.
<http://www.kulturalisszemle.hu/5-szam/junior-kutato-i-muhely/megyesi-judit-nem-mi-talaltuk-fel-az-iskolai-kozossegi-szolgalat-iksz-nemzetkozi-aspektusai> Utolsó letöltés: 2021.03.14.
 - Newhart, Daniel Warren (2006): *Do service-learning courses have an effect on attitudes toward color-blind racism? A pilot study and descriptive analysis*
https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_olink/r/1501/10?clear=10&p10_accession_num=osu1407409376 Utolsó letöltés: 2021.06.23.
 - Padányi, Paulette, University of Guelph; Mark Baetz and Steven D. Brown, Wilfrid Laurier University; Ailsa Henderson University of Edinburgh (2009): Does Required volunteering work? Results from Ontario's High School Community Service Program.

<http://socialeconomycentre.ca/PDF/factsheets/requiredvolunteering.pdf> Utolsó letöltés: 2021.01.22.

- Sárosi, Tünde (2019a): A kommunikációs készségek fejlesztésének lehetőségei a nonformális tanulás keretein belül, előadás, XII. Tudatosság a kommunikációban "Személyközi és médiakommunikációs tudatosság az iskolában" c. konferencia, 2019.05.17. Eger.
- Sárosi, Tünde (2019b): „Iskolai közösségi szolgálat a fenntartók tükrében: egyházi fenntartású iskolák”, előadás, HuCER 2019 konferencia, 2019.05.24. Eger.

Irodalomjegyzék

- Astin, Alexander - Sax, Linda (1998). How undergraduates are affected by service participation. *Journal of College Student Development*, 39, 251-263.
- Bodó, Márton (2014): A közösségi szolgálat 2011-es bevezetése és tanulságai. In Új pedagógiai szemle, 2014/3-4. 47-68.
- Bodó, Márton (2015): Az iskolai közösségi szolgálat és a nemzetközi gyakorlat. In Bodó Márton (szerk.) *Az Iskolai Közösségi Szolgálat bevezetésének tapasztalatai 2015*. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet 9-37 pp.
- Bodó, Márton – Matolcsi, Zsuzsa – Rácsok, Balázs (2018): *Kézikönyv az iskolai közösségi szolgálat sikeres megvalósításához*. Eszterházy Károly Egyetem Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Eger.
- Celio, Ch. I., Durlak, J. és Dymnicki, A. (2011): A Meta-analysis of the Impact of Service-Learning on Students. *Journal of Experiential Education*. 34. 2. sz., 164-181.
- Creswell, John (2012): *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research (4th ed.)*. Pearson Education, Upper Saddle River, NJ.
- Csepeli, György – Prizsák Gergő (2011): Az el nem múltó feudalizmus. In: *Társadalomkutatás* 29. 1, 63–79.
- Dewey, John (1938): *Experience and education*. New York, Macmillan Co.
- Falus, Iván (szerk.) (2000): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Falus, Iván – Ollé, János (2008): *Az empirikus kutatások gyakorlata, Adatfeldolgozás és statisztikai elemzés*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

- Furco, Andrew (1996): „Service-learning: A Balanced Approach to Experiential Education.” Expanding Boundaries: Service and Learning. Corporation for National Service, Washington DC.
- Jones, SR - Segar, TC - Gasiorski, AL (2008): A double-edged sword: College student perceptions of required high school service-learning. Michigan Journal of Community Service-learning Fall 2008: pp.5-17.
- Kasik, László – Lesznyák, Márta - Máténé Homoki, Tünde - Tóthné Aszalai, Anett (2011): A szociális probléma-megoldó gondolkodás vizsgálata többségi és tanulásban akadályozott diákok körében. In: Kozma, Tamás – Perjés, István (szerk.): Új kutatások a neveléstudományokban 2011.
- Knausz, Imre (2011): A tanítás mestersége, Egyetemi jegyzet. Iskolafejlesztési Alapítvány, Miskolc.
- Kopp, Mária – Skrabski, Árpád (2008): Kik boldogok a mai társadalomban? In: Kopp, Mária (Szerk.) (2008): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Budapest: Semmelweis. pp. 73–79.
- Sántha, Kálmán (2009): Bevezetés a kvalitatív pedagógiai kutatás módszertanába. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Sántha, Kálmán (2010): A trianguláció és az MTMM-mátrix kapcsolata a pedagógiai kutatásban. Iskolakultúra, 20. 7–8. sz. 54–63.
- Sántha, Kálmán (2013): A harmadik paradigma a neveléstudományi vizsgálatokban. Iskolakultúra, 13 (2). pp. 82-91.
- Sparks, Sarah (2013). Community service requirements seen to reduce volunteering: New study sees drop for older students. Education Week, 33(1), 6-9.
- Uzsálné Pécsi, Rita (2015): Mi jellemzi a serdülők szociális kompetenciáit? In: Az Iskolai Közösségi Szolgálat bevezetésének tapasztalatai 2015. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- Zsolnai, Anikó – Rác, Anna – Rác, Kata (2015): Szociális és érzelmi tanulás az iskolában, In: Iskolakultúra, 25. évfolyam, 2015/10. pp. 59-68.

Rendeletek, jogszabályok

- 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> Utolsó letöltés: 2021.04.30.
- A Köznevelési törvény végrehajtási rendelet
20/2012. EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200020.emm> Utolsó letöltés: 2021.04.30.
- A 100/1997. (VI. 13.) Kormányrendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700100.kor> Utolsó letöltés: 2021.04.30.
- 326/2013. (VIII. 30.) Kormányrendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300326.kor> Utolsó letöltés: 2021.04.30.